

שיעור רביעי: חודש טבת – "סתם יום של חול"

חזרה לשגרה

בחודש טבת, לאחר חג החנוכה, חוזרים לשגרה, ל"סתם יום של חול". גם בבית המקדש, לאחר חגיגות חנוכה המזבח, חזרו לשגרה בעבודת הקודש: הבוקר נפתח בהקרבת קורבן התמיד בלויית שירת הלויים, בהקטרת הקטורת על מזבח הזהב שבהיכל, ובערב הדליקו הכוהנים את המנורה. השגרה היוסיומית שלנו, מעצם טבעה, מורכבת מלא מעט פעולות שיש לחזור ולעשות אותן. יש שאוהבים שגרה, ויש אנשים שנרתעים ממנה. גם העבודה במרחב החקלאי מורכבת מפעולות שיש לחזור עליהן שוב ושוב, כמו ניכוש עשבים, השקיה במידת הצורך, דישון וכולי. עבודת האדמה במהותה היא שגרתית למדי, ומורכבת מסדרת פעולות קבועות שיש לחזור עליהן בכל שנה: הכנת האדמה, שתילה וזריעה, טיפול בצמחים, קטיף, וחזור חלילה.

מטרות השיעור:

- התלמידים יבינו את המושג "שגרה" ואת החזרתיות הכרוכה בה.
- התלמידים יכירו את השגרה בטבע ובגינה ובמרחב החקלאי.
- התלמידים יבינו את חשיבות השגרה.
- התלמידים יעסקו בשאלה כיצד אפשר להכניס חידוש ועניין לדברים החוזרים על עצמם שוב ושוב.
- התלמידים יקשרו בין המושג שגרה לעבודה במרחב החקלאי.

האביזרים הדרושים:

כרטיסי "כן" ו"לא" לכל תלמידה ותלמיד, עדיף בצבעים אחרים
תצרפים (פאזלים) גזורים מראש (נספח א')

מבנה השיעור:

חלק א': שגרה וחזרה בחיי היוסיום שלנו

חלק ב': שגרה וחזרה בטבע

חלק ג': חשיבות השגרה בעבודת האדמה

מהלך הפעילות:

חלק א': שגרה וחזרה בחיי היום-יום שלנו

פותחים את השיעור בהשמעת השיר "סתם יום של חול" של יוסי גמזו, ומבקשים מהתלמידים להקשיב למילות השיר (בעיקר לפזמון החוזר) ולחשוב מדוע בחרנו להשמיע את השיר בשיעור העוסק בחודש טבת (חודש טבת הוא חודש שאין בו ימי חג, למעט ימי החנוכה שבתחילתו). כדאי לברר מראש שהתלמידים מכירים את המושג "יום חול".

פעילות

מקדימים ואומרים שבשיר מדובר על ימים רגילים, ימים של חול, ימים שבהם אנחנו חוזרים ועושים את אותן הפעולות – שגרה. נברר לעצמנו אילו פעולות הן פעולות של שגרה בחיינו. מכינים מראש רשימה של פעולות שגרתיות (כמו צחצוח שיניים) ופעולות מיוחדות יותר (כמו נסיעה לחופשה). מחלקים לתלמידים כרטיסי "כן" וכרטיסי "לא", קוראים בקול את רשימת הפעולות, ומבקשים מהתלמידים להחליט אם הפעילות היא פעילות שגרתית או לא, ולהרים את אחד הכרטיסים. אם תלמידה או תלמיד הרימו כרטיס שונה מהרוב, מבקשים מהם להצדיק את החלטתם – למה הפעולה הזאת שגרתית או לא שגרתית? כך יגלו התלמידים גם כי לאנשים שונים יש לפעמים שגרות אחרות. אפשר לבקש מהתלמידים להוסיף דברים שהם עושים בשגרת הבוקר ולא הוזכרו בפעילות. נשאל את התלמידים אילו עוד פעולות שגרתיות הם עושים (בבית הספר, בחוג, בארוחת הערב, לקראת השינה, בסוף השבוע, בשבת וכולי).

חלק ב': שגרה וחזרה בטבע

גם לטבע שגרה משלו, וגם בו דברים חוזרים על עצמם בקביעות. אחד התיאורים החזקים ביותר והמוכרים ביותר של השגרה בטבע נמצא בספר קהלת בתנ"ך:

זָרַח הַשָּׁמֶשׁ וּבָא (שקע) הַשָּׁמֶשׁ, וְאֵל מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זֹרַח הוּא שָׁם.
(קהלת א', ה').

קהלת תיארה את זריחת השמש ושקיעתה המתרחשות בכל יום ויום. השגרה הזאת של השמש (למעשה, כמובן, בעקבות סיבוב כדור הארץ, כפי שאנו יודעים היום) משפיעה על השגרה של כל החיים בכדור הארץ – בעלי החיים, הצמחים ובני האדם.

פעילות: שגרה וחזרה אצל בעלי חיים וצמחים

השינויים באורך היום ובעונות השנה משפיעים על שגרת החיים של בעלי חיים ועל התפתחות הצמחים. בעקבות השינויים במספר שעות האור ביממה, בטמפרטורה ובתנאי מזג האוויר האחרים פיתחו בעלי החיים והצמחים התנהגויות החוזרות על עצמן בכל יום או בכל שנה.

1. מחלקים את התלמידים לחמש קבוצות, לכל קבוצה נותנים את אחד התצרפים (פאזלים) הגזורים (נספח א').
2. על התלמידים להרכיב את התצרף ולקרוא את המידע הכתוב בו על תופעה החוזרת על עצמה בכל שנה אצל בעל החיים או הצמח המתואר בו.
3. מבקשים מהתלמידים לספר על התופעה לשאר ילדי הכיתה.

חלק ג': חשיבות השגרה בעבודת האדמה

ראינו שגם בטבע וגם בחיים שלנו יש דברים שצריך לחזור ולעשות אותם. קוראים סיפור מהתלמוד העוסק בכך (בנספח ב' מופיע הסיפור מעובד לתלמידים):

אמר שמואל: כל המסייר נכסיו בכל יום מוצא סלע (מטבע)...
רב אסי היה מסייר נכסיו בכל יום. אמר: כל אותם סלעים (מטבעות) של מר שמואל, היכן הם?
פעם אחת ראה צינור של בדק מים בשדהו (זרם מים מהנהר שעמד להציף את השדה). נטל טליתו, כרכה ונתנה בתוכו, והגביה קו ובו בני אדם וסתמוהו.
אמר: מצאתי כל אותם סלעים של מר שמואל.
(על פי תלמוד בבלי, חולין ק"ה עמוד א)

דנים עם הילדים בשאלות האלה:

- אילו "מטבעות" מצא רב אסי?
- אילו דברים נוספים כדאי לבדוק בדרך קבע (בכל יום, בכל שבוע) במרחב החקלאי כדי לשמור על הגידולים ולהבטיח שיצליחו?

סיכום

בשיעור הזה שמנו לב למעשים השגרתיים שאנחנו עושים בחיינו ולשגרה בטבע. גם בגינה יש פעילויות שיש לחזור ולעשות אותם שוב ושוב.

האדם עץ השדה

בחיים שלנו אנו נדרשים לעשות דברים שוב ושוב: לסדר את החדר, לטייל עם הכלב, לעשות שיעורי בית. יש אנשים שאוהבים מאוד שגרה, נעים להם שהם יודעים מה יקרה במשך היום ושהפעולות חוזרות על עצמן בכל יום. ויש אנשים שאוהבים שינויים, שנעים להם שקורים דברים בלתי צפויים. מה אתכם? מה אתם מעדיפים – שגרה או שינוי?

במרחב החקלאי:

- מבררים עם התלמידים אילו פעילויות שגרתיות חשוב לעשות בגינה (השקיה, ניכוש עשבים, אוורור החממה, בדיקת מזיקים על הצמחים וכולי). מבררים גם כיצד מרגישים התלמידים עם הפעילויות האלה? האם הן משעממות אותם? האם הם אוהבים לעשות עבודה חזרתית שאינה דורשת הרבה מחשבה?
- שואלים את התלמידים אם הם היו רוצים להכניס חידוש כלשהו בשגרה הזאת ואם יש להם הצעות לחידושים כאלה (לשיר בעבודה, לספר בדיחות, לשנות את סדר הפעולות, לחלק את העבודה אחרת וכולי).

תרדמת החורף של הדובים

התופעה: בכל שנה לקראת החורף דובים החיים באזורים קרים מאוד נכנסים למקום מוגן, כמו מערה, עץ חלול או מחפורת בשלג. הם סוגרים את הפתח ונרדמים למשך כמה חודשים (חמישה עד שבעה), עד שמזג האוויר מתחמם.

מדוע? החיים באזור המְחִיָּה של הדובים קשים מאוד בחורף – הקור עז וקשה למצוא מזון – ולכן הדובים נרדמים, כלומר מְצַמְצמים את הפעילות שלהם עד כמה שאפשר.

מתי? בעונת החורף.

איפה? באזורים קרים בחלק הצפוני של כדור הארץ.

מעוף הכלולות של נמלת הקציר

התופעה: בכל שנה אלפי נמלים זכרים מְכוּנְפִים (בעלי כנפיים) עפים מהקן לאוויר בעקבות מלכת הקן.

מדוע? כדי להזדווג עם מלכות הקן. המלכות תטלנה ביצים שמהן יתפתח דור ההמשך של הקן.

מתי? ביום שמש, מיד לאחר ירידת הגשמים הראשונים.

איפה? במקומות רבים בעולם.

נדידת הציפורים

התופעה: בכל שנה מיליארדי ציפורים נודדות מאזורים קרים לאזורים חמים. בעונת הסתיו אפשר לראות רבות מהן בשמי הארץ שלנו בדרךן מאירופה לאפריקה.

מדוע? כדי למצוא מזון. במדינות הקרות שהציפורים האלה מקננות בהן קשה להשיג מזון בעונה הזאת מכיוון שהשלג מכסה את האדמה ואת העצים.

מתי? בעונת הסתיו ובסוף החורף.

איפה? הציפורים נודדות מיבשת אירופה ליבשת אפריקה ומצפון אמריקה לדרום אמריקה.

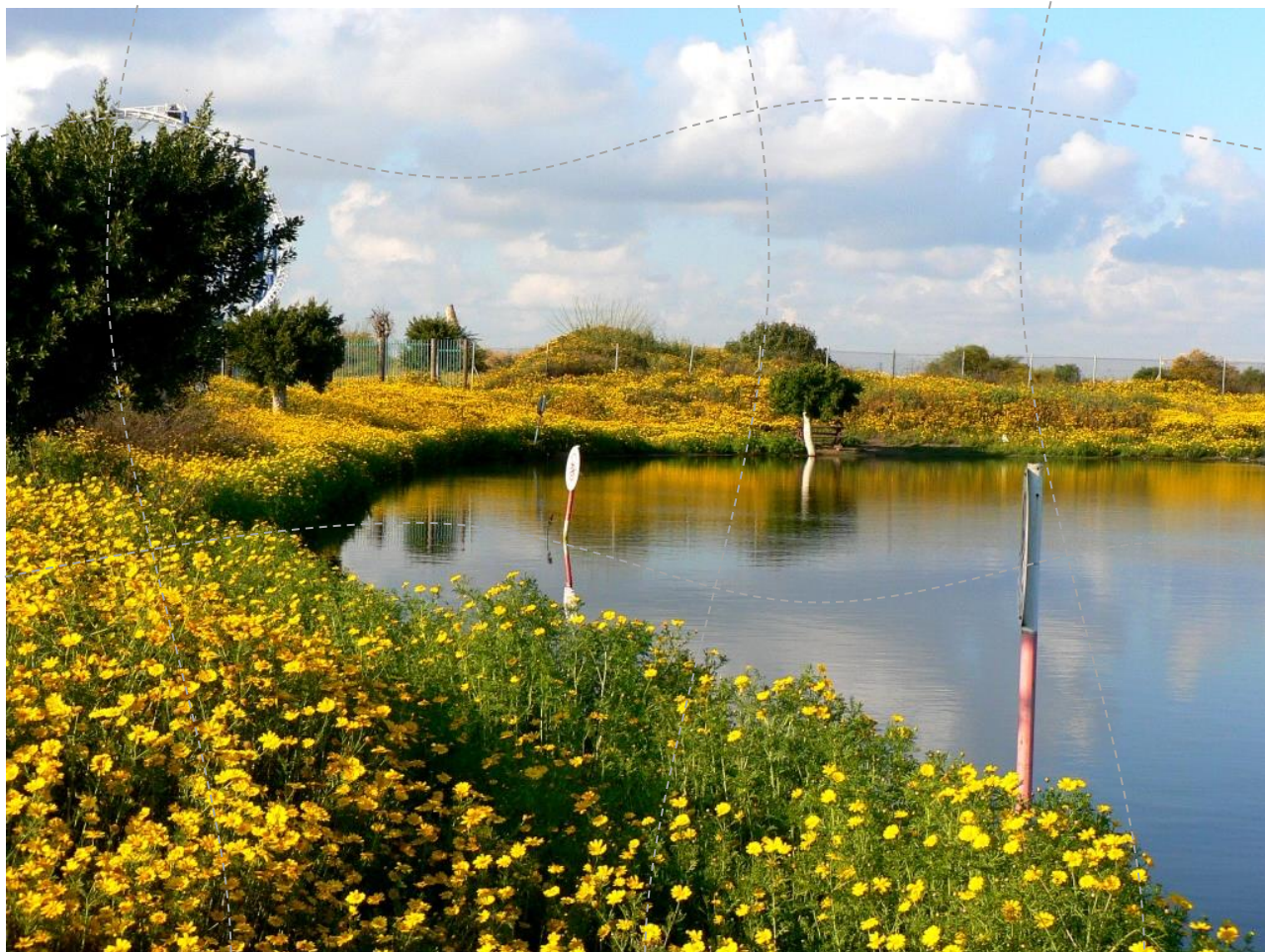
מסע הסרטנים האדומים

התופעה: בכל שנה מיליוני סרטנים אדומים גדולים (בגודל צלחת) נעים במהירות מן היער אל חוף הים באיי חג המולד שבאוסטרליה. המסע נמשך חמישה עד שבעה ימים.

כדי להגן על הסרטנים הקימו תושבי המקום גדרות לאורך הכבישים והרחובות, והן מנתבות את הסרטנים אל "גשרי סרטנים בטוחים".
מדוע? כדי להטיל ביצים באזור לח.

מתי? בתחילת העונה הגשומה (בחודשים אוקטובר-נובמבר).

איפה? באיי חג המולד, אוסטרליה.

פריחת החרצית העטורה

התופעה: בכל שנה, בתוך זמן קצר, מתכסים מרחבים רבים בארץ בפריחתה הצהובה של החרצית.

מדוע? החרצית היא צמח יום קצר. חלקים מסוימים בצמח מודדים את אורך הלילה, וכאשר הם מרגישים אורך מסוים של שעות חושך, הצמח מתחיל לפרוח.

מתי? עם תחילת האביב (בחודשים מרץ ואפריל).

איפה? החרצית העטורה צומחת בישראל ובארצות נוספות באזור הים התיכון.

נשירת עלי האלה הארץ-ישראלית

התופעה: בכל שנה בתחילת החורף האלה, כמו עצים נשירים אחרים, משירה את כל העלים, והעץ יצמיח עלים חדשים רק באביב.

מדוע? הנשירה היא דרך להתמודד עם הקור בחורף. כדי לשמור על עלים מפני קור יש צורך באנרגיה רבה, והנשירה חוסכת את האנרגיה הזאת.

מתי? בראשית החורף (בחודשים אוקטובר-נובמבר).

איפה? תופעת הנשירה החורפית קיימת בכל הארצות שאינן טרופיות (שאינן באזור קו המשווה).

שדות ומטבעות

שמואל ורב אסי, שהיו חברים טובים, ישבו יום אחד ושוחחו ביניהם על מה שדיברו כל יום – על סוגיה שלמדו בבית המדרש, או על העבודות שיש לעשות בשדות שהיו להם. אמר שמואל לחברו רב אסי: "חשוב להגיע כל יום לשדה. כל מי שנמצא יום-יום בשדות שלו, מסייר בהם ובודק מה מצבם – מוצא מטבעות".

רב אסי לא הבין בדיוק למה חברו מתכוון, וחשב לעצמו שכבר מחר, עם אור ראשון, ילך לשדה שלו יחפש היטב, וימצא בו מטבעות. למחרת השכים רב אסי מוקדם בבוקר, הגיע לשדה שלו, חיפש היטב, אך לא מצא מטבעות. רב אסי לא התייאש – אולי מחר יגיע לאזורים אחרים בשדה ובהם יימצאו המטבעות. שב רב אסי לשדה למחרת, חיפש היטב, וגם הפעם לא מצא. "מדוע איני מוצא? איפה המטבעות ששמואל דיבר עליהן?" שאל את עצמו.

למחרת קם רב אסי בבוקר והלך שוב לשדה בלי תקווה רבה בלבו. והנה, מרחוק שמע קול מים זורמים. רץ רב אסי מהר אל עבר שדהו, וכשהגיע חשכו עיניו: מים רבים זרמו אל עבר השדה מצינור שהוביל מים מהנהר. כמויות המים הרבות שזרמו עמדו להציף את השדה ולסחוף את השתילים הצעירים שזה עתה שתל. הוא ידע שבלא שתילים לא יהיה לו יבול השנה, והוא לא יוכל לפרנס את משפחתו.

"חייבים לעשות משהו, חייבים לעצור את המים", אמר רב אסי לעצמו. הוא התקרב אל הצינור, פשט את טליתו, סתם בה את הצינור ועצר את זרם המים. בינתיים הגיעו חקלאים מהשדות הסמוכים לעזור לרב אסי, ויחד הם הרימו את הצינור והגביהו אותו כלפי מעלה, כדי שהמים לא יוכלו לזרום בו יותר. עכשיו היה רב אסי יכול להוציא את הטלית בלי חשש שהמים ישובו לזרום. הוא ישב לנוח, חשב על כל מה שקרה לו, והרגיש שמחה גדולה וסיפוק רב. עכשיו גם הבין את דבריו של שמואל – הוא הבין שמצא את המטבעות שעליהן דיבר אתו שמואל.
(על פי תלמוד בבלי, חולין ק"ה עמוד א)